

Cnoty

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Cnoty

Źródło: domena publiczna.

Czy zastanawiałeś się kiedyś, co właściwie oznacza pojęcie cnoty? Albo w jakich sytuacjach mówimy, że ktoś zachowuje się cnotliwie? Zagadnienie cnót jest jednym z najważniejszych terminów etyki, posiada przy tym liczącą wiele setek lat historię. Dlatego tak ważne jest jego poznanie, a także opisanie, jak wielka rola przypada mu w etycznych rozważaniach.

Twoje cele

- Zdefiniujesz, czym jest cnota.
- Określisz, jakie jest znaczenie pojęcia cnoty dla etyki.
- Przeanalizujesz koncepcję cnoty jako złotego środka.
- Poznasz różne sposoby rozumienia cnót.

Przeczytaj

Przypomnij sobie, czym jest etyka. Zastanów się, jaką rolę odgrywa w jej rozważaniach pojęcie cnoty.

Czym jest etyka? Czym jest cnota?

Etyka należy do sześciu klasycznych **dziedzin filozoficznych**, a więc tych dyscyplin, które nigdy nie usamodzielnily się i nie stały naukami od filozofii niezależnymi. Do dziś stanowią one integralne części ogólnie rozumianej filozofii, a każda z nich zadaje odmienne, sobie właściwe pytania. Można powiedzieć, że główne pytanie etyki brzmi: Co i dlaczego powinienem jako człowiek? Jej zadaniem pozostaje bowiem rozstrzyganie, jak powinniśmy postępować na co dzień względem innych osób i istot oraz jakimi normami kierować się w życiu. Wielkim problemem etyki jest więc zagadnienie dotyczące tego, jak postępować moralnie.

Postępowanie moralne to takie, które szanuje godność własną, innych osób i prawa wszelkich istot. W tym kontekście możemy powiedzieć, że postępujemy moralnie, gdy nasze zachowanie realizuje pewne wartości, które nazywamy cnotami. Cnota jest bowiem trwałą dyspozycją do świadomego i dobrowolnego czynienia dobra. Jeśli jesteśmy nauczeni tego, że w każdej sytuacji, niezależnie od naszego własnego interesu i możliwych korzyści, niezależnie od ewentualnej woli innych osób, robimy to, co służy obronie godności i moralnego dobra zarówno naszego, jak i innych – jesteśmy osobami cnotliwymi i moralnie dobrymi.

Zastanów się, czy jesteś w stanie nazwać poszczególne cnoty. Rozważ, jakie cechy charakteru powinna przejawiać osoba, aby mogła realizować konkretne cnoty.

Pierwotne rozumienie cnoty

Pojęcie cnoty rozumianej jako *areté* wywodzi się z kultury starożytnej Grecji. Pierwotnie określało ono postawę ludzi mężnych, bohaterskich i szlachetnych. Właśnie ze

względu na szlachetność wyrażaną przez ten termin przynależał on początkowo tylko do **arystokratów**, a więc ludzi szlachetnie urodzonych, uważanych za najlepszą i dominującą grupę społeczną.

Takie potoczne rozumienie cnoty było stałym elementem greckiego światopoglądu i łączyło się z typowo greckim ideałem

kalos-kagathos, a więc przekonaniem, że piękno duszy zawsze idzie w parze z pięknem ciała. Człowiek dobry musiał być człowiekiem pięknym fizycznie. I odwrotnie – szpetota ciała oznaczała szpetotę duszy. Z tej perspektywy przeciwieństwem cnoty był występki, typowy dla pospólstwa i ludzi nikczemnych, acz niegodny prawdziwego, szanującego się arystokraty.

Greckie wyobrażenie personifikacji Areté.

Źródło: Carlos Delgado, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 1.0.

Pojęcie cnoty na stałe wchodzi do słownika filozofii za sprawą sofistów. Był to ruch filozoficzny, którego przedstawiciele byli nauczycielami retorów, polityków, sędziów i w zasadzie każdej grupy społecznej, której praca polegała na pięknym wysławianiu się i konieczności bezwzględного przekonywania rozmówców do swojej racji. Jak łatwo się domyślić, cnota w ujęciu **sofistycznym** okazuje się tym, co wiąże się z realizacją czysto subiektywnych celów. Czym innym jest cnota (a więc dobro) przedstawiciela danego stronnictwa politycznego, który musi forsować własne plany i wartości, czym innym zaś cnota przedstawiciela stronnictwa przeciwnego. Czym innym cnota sędziego oskarżyciela, a czym innym cnota obrońcy. Każdy z nich ma bowiem inne przekonanie o dobru, sprawiedliwości czy męstwie, a relatywizm tych pojęć zależy od subiektywnego dobra (korzyści) danej osoby. Cnota jest więc dla sofistów czymś subiektywnym i relatywnym.

Przeciw takiemu ujmowaniu cnoty bezwzględnie wystąpił Sokrates Ateńczyk. W jego mniemaniu nie ma nic gorszego, niż uzależnić cnotę od własnych korzyści. Jak mniemał, nie można jej utożsamić z wykalkulowanym zyskiem, jaki osiągamy cudzym kosztem. Jeśli cnota ma być najwyższą wartością ludzkiego postępowania i jeśli ma realizować ideę dobra w relacjach międzyludzkich, to ewentualny zysk wynikający z jej realizowania nie ma tu żadnego znaczenia. Każdy człowiek jest istotą rozumną. Każdy człowiek jest więc w stanie pojąć, na czym polegają abstrakcyjne wartości. Abstrakcyjną, niematerialną wartością są cnoty, które powinny przejawiać się w naszym postępowaniu. Cnoty są przeto racjonalne, a więc można je odkrywać dzięki zwykłej analizie pojęć, które są ich nazwami. Są zatem również obiektywne, a więc dla każdego takie same, wszyscy bowiem posiadamy ten sam rozum, który w świecie natury przynależy jedynie człowiekowi.

Sokratejskie ujęcie cnoty, które można nazwać **intelektualizmem etycznym**, stało się bardzo popularną nauką etyczną starożytnej Grecji. Nie oznacza to jednak, że zaprezentowane przez Ateńczyka podejście było jedynym, z jakim możemy się spotkać w antyku. Oprócz relatywizmu sofistów innym popularnym stanowiskiem moralnym był **hedonizm**. Ujmując rzecz najprościej: dla Sokratesa cnota była jedyną ewentualną przyjemnością. Jeśli zaś nie prowadziła do żadnej przyjemności, a nawet powodowała przykrość czy cierpienie – trudno. Moralnym trzeba być zawsze i wszędzie, bowiem przyzwoitość i godność są bezcenne. U hedonistów było zaś odwrotnie – przyjemność okazywała się jedyną cnotą. W ich mniemaniu człowiek żyje po to, by doznawać radości i unikać cierpień. Życie przyjemne i błogie, to życie dobre, a więc cnotliwe. Inna sprawa, że hedonizm okazał się nurtem niejednorodnym.

Dla Arystypa wszystkie przyjemności są sobie równe, a zatem każda jest godna realizacji. Inaczej uważał Epikur, który głosił kult życia spokojnego, wypełnionego drobnymi, codziennymi przyjemnościami. Głosił, że przyjemnością jest się najeść i wyspać, i mamy prawo się tym rozkoszować. Ale nie jest dobrem wieść życie hulaszcze, gdyż co prawda daje ono przyjemność, ale taką, która wiedzie do późniejszego cierpienia. Bowiem wszelkie nadużycia trzeba później odchorować. Arystyp podążał zatem za każdą możliwą przyjemnością, zaś Epikur zakładał, że sam brak cierpienia jest przyjemnością.

Dyskusje na polu etyki, dotyczące tego, czym jest cnota, trwają w zasadzie nieprzerwanie. Jest jednak kwestia, którą należy lepiej poznać, aby dobrze zrozumieć same początki etycznej dysputy na jej temat. Chodzi o dość oryginalne podejście, jakie względem cnoty zaprezentował Arystoteles ze Stagiry.

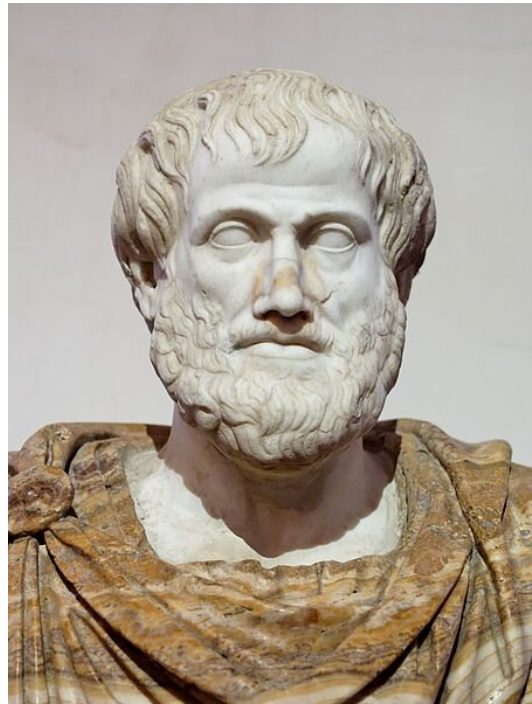
Przypomnij sobie główne zagadnienia systemu Arystotelesa. Rozważ, co oznacza ujmowanie cnoty jako złotego środka.

Cnota jako trwała dyspozycja

Oryginalność ujęcia arystotelesowskiego polega na tym, że filozof rezygnuje z klasycznego przeciwstawienia cnoty i występku. W jego mniemaniu cnota polegać musi na umiarze w każdej dziedzinie naszego życia. Sprawia to, że każdej cnocie odpowiadają dwie skrajności, z których jedna polega na niedoborze, zaś druga – na

nadmiarze. Oznacza to, że na każdej płaszczyźnie możemy wskazać tylko jedną cnotę, której odpowiadają dwie, ogólnie rozumiane, wady etyczne.

Zgodnie z mniemaniem Stagiryty zrobić coś porządnie i najlepiej można w tylko jeden sposób, zaś nieprawidłowo – na całe mnóstwo sposobów, które zawsze będziemy mogli podzielić na te, które albo stanowią pewien niedobór w naszej postawie, albo te, które świadczą o pewnej formie nadmiaru. Dla przykładu: wszyscy zgodzimy się, że odwaga jest cnotą. Jeśli jednak wykazujemy się jej brakiem w jakikolwiek sposób, zawsze okazujemy się osobami tchórzliwymi. Jeśli zaś jesteśmy aż nazbyt odważni, jakkolwiek by się to objawiało w naszej postawie, popełniamy występki zwane brawurą. Właśnie dlatego mówimy, że cnota jest złotym środkiem, czyli jedynym możliwym, idealnym wypośrodkowaniem pomiędzy skrajnościami.

Arystoteles ze Stagiry (384 r. p.n.e–322 r. p.n.e)

Uczeń Platona, prywatny nauczyciel Aleksandra Wielkiego i założyciel Licejonu, szkoły stanowiącej pierwowzór późniejszych uniwersytetów. Zastąpił m.in. teorię cnoty jako umiaru, złotego środka pomiędzy skrajnościami.

Źródło: domena publiczna.

Ciekawostka

Arystoteles wprowadził zasadniczy podział na zalety („dzielności”) etyczne (od gr. *ἦθος*, *etos*, oznaczającego normę postępowania) i **dianoetyczne** (od gr. *διάνοια*, *dianoia*, odnoszącego się do zagadnienia myślenia, przemyślanego działania). Pierwsze z nich są wyćwiczoną, stałą dyspozycją do zachowywania we wszystkim umiaru, którą należy się kierować w każdej sytuacji. Drugie zaś odnoszą się do naszych zdolności intelektualnych i manualnych, rozwijanych przez całe życie. Zdolności te mogą nawet być wrodzone (gdy np. mówimy o kimś, że jest „urodzonym flecistą” czy że sztukę rzemieślniczą „odziedziczył w genach”, albo że zdolności artystyczne „wyssał z mlekiem matki”), ale jako takie również wymagają rozwijania i udoskonalania. Zalety etyczne nazywamy potocznie cnotami, natomiast zalety dianoetyczne są predyspozycjami do konkretnych sztuk, rzemiosł, zawodów.

Najpełniejszy przegląd cnót i ich skrajności zaprezentował Arystoteles w *Etyce Nikomachejskiej*. W zależności od danej sytuacji czy rozważanej płaszczyzny wyróżnia tam dziesięć cnót i po dwie skrajności. Zastępując archaiczne określenia terminami

bardziej współczesnymi i przedstawiając przykłady w kolejności: niedobór – złoty środek – nadmiar, mamy do czynienia z następującym rozróżnieniem:

Względem odwagi
- tchórzostwo; - męstwo; - zuchwalstwo.
Względem przyjemności
Względem darowania prezentów
Względem darowania dużych sum pieniężnych
Względem poczucia własnej wartości
Względem wytyczania sobie celów
Względem odczuwania emocji
Względem szczerości wobec innych
Względem zabawy i żartów
Względem odnoszenia się do innych

Etyka Nikomachejska, która stanowi najpełniejszą wykładnię etyki Arystotelesa. Nazwa pochodzi od Nikomacha, syna Stagiryty, który po śmierci ojca uporządkował jego notatki i stworzył w ten sposób niniejsze dzieło. Oprócz niej Arystoteles napisał jeszcze *Etykę Eudemejską* i *Etykę wielką*.

Źródło: domena publiczna.

Pewna kwestia wymaga jednak doprecyzowania. Musimy się bowiem zastanowić, w jaki sposób sprawić, aby zarysowana powyżej postawa umiaru stała się naszą własną postawą życiową. Arystoteles odpowiada na to zagadnienie dwoma słowami: poprzez praktykę. Tak jak każdy rzemieślnik musi ćwiczyć swoje rzemiosło, aby być rzemieślnikiem idealnym, tak jak malarz musi stale praktykować swą sztukę, aby być malarzem wybitnym, tak samo każdy człowiek musi praktykować cnotę, aby stała się ona integralną, nadrzędną cechą jego postępowania. Praktykując cnotę, stajemy się więc cnotliwymi ludźmi. Będąc ludźmi cnotliwymi, zaczynamy realizować cnotę mimowolnie, bez namysłu. Cnota jest więc trwałą dyspozycją do zachowywania właściwej miary.

Co po antyku?

Powszechnie przyjmuje się, że myśliciele antyczni położyli podwaliny pod dalszy rozwój filozofii. Nie inaczej jest z zagadnieniami etycznymi i pojęciem cnoty. Co jednak istotne, kolejne wieki nie raz wypracowały nowe rozwiązania poszczególnych zagadnień filozoficznych, zarówno ogólnych, jak i tych szczegółowych. Widać to chociażby w rozważaniach chrześcijańskich, które wywarły wielki wpływ na filozofię, tworząc między

innymi odmienne rozumienie cnoty. Za przykład może tu posłużyć Katechizm Kościoła Katolickiego, który wyklada główne dogmaty i założenia wiary chrześcijańskiej. Na jego stronach spotykamy konkretny opis „cnót kardynalnych”, a więc tych zasad postępowania, które ujmowane są jako typowo ludzkie, a w życiu doczesnym – niezbędne. Są to kolejno:

Jacques Patin *"Cztery cnoty kardynalne"*

- Roztropność, która polega na rozważnym dobieraniu środków do realizacji wcześniej ustalonego, wartościowego celu.
- Sprawiedliwość, która jest władzą przesądzania o tym, jak zachowywać, spełniać i propagować prawa objawione (i podlegające im prawa państwowe).
- Umiarkowanie, które polega na rozsądnym zarządzaniu, przyjmowaniu i dysponowaniu wszelkimi możliwymi dobrami.
- Męstwo, a więc zdolność podejmowania właściwych decyzji i postępowania według nich, pomimo niesprzyjających i niewygodnych warunków.

Oczywiście – w myśl zasad Katechizmu – nie są to cnoty jedyne. Wymienia się je po prostu jako te najważniejsze, którym wszelkie pozostałe są podporządkowane. I właśnie to przesądza o ich „kardynalnym”, a więc naczelnym, dominującym charakterze.

Słownik

areté

(gr. ἀρετή, *areté*, łac. *virtus* – cnota) jedno z kluczowych pojęć etyki, oznaczające trwałą dyspozycję do czynienia dobra. Realizacja cnoty prowadzi do życia w zgodzie z konkretną koncepcją czy systemem etycznym, dzięki czemu mamy osiągnąć życie godne i oparte na przestrzeganiu konkretnych zasad moralnych. Jej przeciwieństwem jest występki (gr. Κακία – *kakija*). W mitologii i sztuce greckiej Areté i Kakija występują jako piękne siostry, które wskazują odmienne drogi życia

arystokracja

(od gr. ἄριστος, *aristos*, najlepszy i κρατέω, *krateo*, władam) określenie najwyższej warstwy społecznej, uważanej za lepszą, doskonalszą, mądrzejszą czy po prostu zaszczytniejszą od warstw niższych. Ze względu na jej domniemaną doskonałość stanowi grupę sprawującą władzę. Przyjmuje różne możliwe formy, np. arystokracji dziedzicznej, w której od urodzenia jest się przypisanym do wyższego stanu

dziedziny filozoficzne

poszczególne domeny filozofii, składające się na filozofię ogólnie rozumianą. Historycznie pierwszą parcelację dyscyplin filozoficznych przedstawił Arystoteles, choć już w jego czasach znany był inny podział, zaproponowany przez szkoły hellenistyczne (stoików, epikurejczyków i sceptyków), dzielący filozofię na: etykę, logikę i fizykę. Obecnie mówi się o sześciu klasycznych dyscyplinach filozoficznych, a więc tych dziedzinach wiedzy, które nie stały się niezależnymi naukami (są to: etyka, estetyka, epistemologia, aksjologia, metafizyka, ontologia). Oprócz nich uprawiane są filozofie dedykowane poszczególnym naukom szczegółowym (np. filozofia prawa, filozofia historii itp.) oraz konkretne dziedziny filozoficzne, dedykowane różnym naukom (np. etyka lekarska, moralność medycyny itp.)

etyka

(od gr. ἦθος, *ethos* – zwyczaj) jedna z sześciu (obok aksjologii, estetyki, antropologii, ontologii i epistemologii) klasycznych dyscyplin filozoficznych, a więc tych dziedzin ludzkiej wiedzy, które do dziś wchodzą w skład szeroko rozumianej filozofii, a nigdy nie usamodzielniały się jako osobne nauki (jak np. matematyka czy fizyka, psychologia czy socjologia). Etyka stara się odpowiedzieć na pytanie „co i dlaczego powinienem jako człowiek?”, a więc jak postępować moralnie, żyć nie urągając godności człowieka i realizować w świecie ideę dobra

hedonizm

(od gr. ἡδονή, *hedone*, – rozkosz, przyjemność) pogląd filozoficzny uznający, że podstawą ludzkiego szczęścia jest dążenie do przyjemności i rozkoszy, a unikanie cierpienia i bólu. Hedonizm jest nurtem bardzo niejednorodnym, zależnym m.in. od tego, czy konkretny

myśliciel zrównuje ze sobą wszystkie przyjemności (Arystyp z Cyreny) czy też wprowadza ich hierarchię (Annikeris z Cyreny, Epikur z Samos)

intelektualizm etyczny

stanowisko etyczne zajmowane przez Sokratesa, zgodnie z którym warunkiem prowadzenia cnotliwego życia jest wiedza o wartościach moralnych. Jest ona zatem podstawą czynów dobrych, a zło moralne powstaje z niewiedzy

kalos-kagathos

(od gr. καλὸς καὶ ἀγαθός, *kalos kagathos* – piękny i dobry) grecki ideał człowieka, łączący w sobie piękno zewnętrzne i wewnętrzne, tzn. idealne ciało z cudowną duszą. Oznaczał połączenie piękna i dobra, w myśl przekonania głoszącego, że to, co piękne, jest dobre, a to, co dobre, musi być piękne. Idea typowa dla greckiego rozumienia rzeczywistości, dziś już nieuznawana za słuszną

sofistyka

(od gr. σοφιστής, *sophistes* – praktykowanie mądrości) niejednolity ruch filozoficzny starożytnej Grecji przełomu V i VI w. p. n.e., skupiający nauczycieli polityków, retorów, oratorów i etyków. Celem sofistów było przysposabianie młodzieży i dorosłych do życia publicznego i pełnienia funkcji społeczno-politycznych. Krytykowano ich za to, że nauczają za pieniądze i szerzą relatywizm w ocenianiu cnót i wartości. Filozofami we właściwym tego słowa znaczeniu byli przedstawiciele pierwszego pokolenia sofistów, tacy jak: Protagoras z Abdery, Gorgiasz z Leontinoi, Trazymach z Chalcedonu, Prodikos z Keos czy Hippiasz z Elidy

zalety („dzielności”) dianoetyczne

(od gr. διάνοια, *dianoia*, odnoszącego się do zagadnienia myślenia, przemyślanego działania i ἦθος, *ethos* – obyczaj, zwyczaj, norma postępowania) w filozofii Arystotelesa rodzaj intelektualnych i trwałych dyspozycji, do których należy mądrość teoretyczna, zdolność rozumienia i mądrość praktyczna

Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Przeanalizuj poniższy schemat. Rozważ różne ujęcia cnót, jakie zostały w nim zaprezentowane. Oceń, które z wymienionych teorii uważasz za najbardziej praktyczne. Zastanów się, do których teorii mógłbyś przyporządkować normy moralne, jakimi kierujesz się na co dzień.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Według Arystotelesa, życie zgodne z rozumem polega na korzystaniu z intelektu, a roztropność jest dla niego cnotą. Napisz rozprawkę, w której na własnych przykładach przedstawisz koncepcję roztropności jako trwałej dyspozycji do zachowania właściwej miary. Pamiętaj o uzasadnieniu swoich wyborów.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Pierwszym filozofem, który głosił obiektywność i racjonalność cnoty, był:

☐ Sokrates Ateńczyk

☐ Arystoteles ze Stagiry

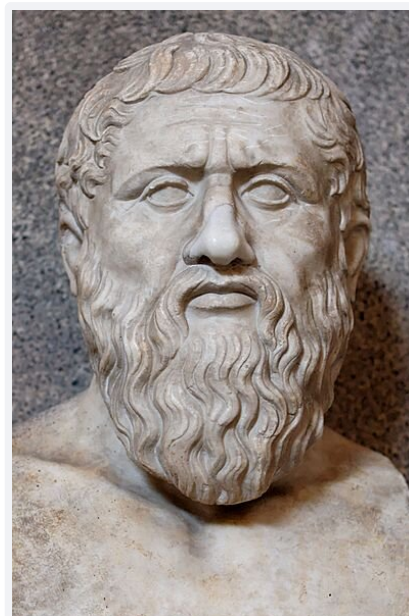
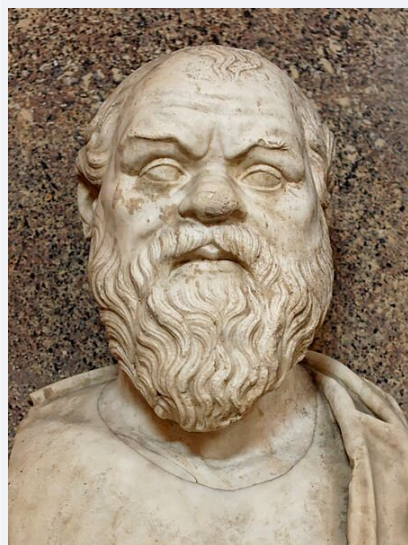
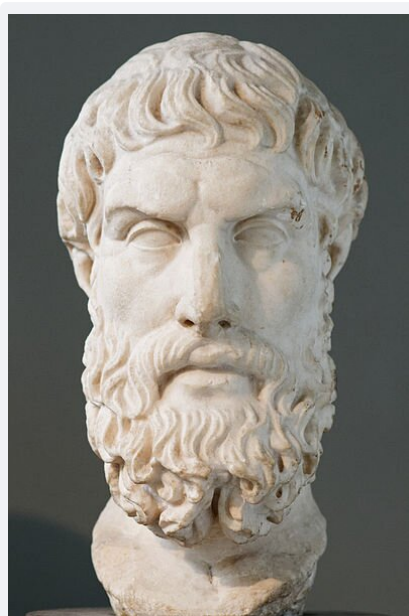
☐ Epikur z Samos

☐ Platon Ateńczyk

Ćwiczenie 2

Uporządkuj ilustracje w kolejności od najstarszego do najmłodszego filozofa.

Źródło: domena publiczna.

Ćwiczenie 3

Do cech hedonizmu należy:

- ☐ Przekonanie, że jedyną cnotą jest przyjemność.
- ☐ Każdorazowe wprowadzanie hierarchii przyjemności.
- ☐ Przekonanie, że przyjemność jest głównym celem życia ludzkiego.
- ☐ Przekonanie, że jedyną przyjemnością jest cnota.
- ☐ Zasada wstrzemięźliwości.
- ☐ Wskazywanie dwóch występków dla każdej cnoty.

Ćwiczenie 4

Uzupełnij tekst.

Najpopularniejszym przedstawieniem etyki Arystotelesa jest dzieło noszące tytuł . Stagiryta zaprezentował w niej tabelę dotyczącą cnót, zaś każdej przypisał dwie skrajności. Wynika z niej, że cnoty są i różnicują się w zależności od konkretnej dziedziny naszego życia.

subiektywne Etyka Nikomachejska relatywne, Etyka wielka obiektywne
dziesięciu Etyka Eudemejska trzynastu dziewięciu

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Poniższa tabela zawiera twierdzenia dotyczące etyki. Oceń ich prawdziwość.

Twierdzenie	Prawda	Fałsz
Zagadnienie cnoty należy do jednych z najważniejszych dla etyki.	☐	☐
Głównym pojęciem etyki jest pojęcie piękna.	☐	☐
Pierwszym filozofem, który badał pojęcie cnoty, był Arystoteles.	☐	☐
Sofiści głosili obiektywność cnoty.	☐	☐
Subiektywizm sofistów polegał na uzależnieniu cnoty od konkretnej korzyści.	☐	☐

Ćwiczenie 7

Własnymi słowami określ, na czym polegają obiektywistyczne teorie cnoty.

Ćwiczenie 8

Własnymi słowami opisz, na czym polegają teorie deontologiczne.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Cnoty

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

III. Znajomość głównych dyscyplin filozoficznych, ich problematyki i terminologii.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Pojęcie filozofii. Uczeń:

2) wymienia i charakteryzuje ważniejsze dyscypliny filozofii: metafizyka (ontologia), epistemologia, etyka, filozofia przyrody, antropologia filozoficzna, teologia filozoficzna, filozofia piękna i sztuki (estetyka), filozofia polityki;

VIII. Filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych.

Uczeń:

4) ilustruje na wybranych przykładach koncepcję cnoty jako trwałej dyspozycji do zachowania właściwej miary;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Zdefiniujesz, czym jest cnota.
- Określisz, jakie jest znaczenie pojęcia cnoty dla etyki.
- Przeanalizujesz koncepcję cnoty jako złotego środka.
- Poznasz różne sposoby rozumienia cnót.

Cele operacyjne. Uczeń:

- zna i charakteryzuje główne dyscypliny filozoficzne, opisuje ich problematykę i posługuje się odpowiednią terminologią;

- dostrzega w poglądach filozofów paradygmaty myślowe, które są obecne w kulturze na przestrzeni wieków;
- identyfikuje różne problemy, stanowiska i nurty filozoficzne na przykładach pytań i twierdzeń filozofów;
- identyfikuje różne problemy etyczne, rozważa je z punktu widzenia różnych stanowisk i nurtów filozoficznych na własnych przykładach.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- rozmowa kierowana.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia e-materiał: „Cnoty” uczestnikom zajęć. Prosi uczniów o przygotowanie prezentacji na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”. Uczniowie mają za zadanie przygotować przykłady z tekstów kultury oraz z życia ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie i wyświetleniu e-materiału, odczytuje uczniom temat zajęć oraz cele, a następnie prosi, by na ich podstawie uczniowie sformułowali kryteria sukcesu.

2. **Rozmowa kierowana** wprowadzająca w tok lekcji. Próba ustalenia, czym jest 'cnota' – jak ten termin rozumiemy współcześnie, jak rozumieli go starożytni, a jak ludzie późniejszych epok. Warto podczas rozmowy przywołać przykłady tekstów znanych uczniom z lekcji języka polskiego, np. „Pieśń XII. Księgi wtóre” Jana Kochanowskiego. Podczas dyskusji z uczniami można wykonać mapę myśli podsumowującą przewidziane uczniów. Kontynuacją zagadnień podjętych podczas rozmowy będą prezentacje uczniów odnoszące się do przykładów rozumienia pojęcia cnoty z historii, literatury i kultury. Uzupełnią one mapę myśli.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu e-materiału. Indywidualnie zapoznają się z treścią w sekcji „Przeczytaj” i zapisują w zeszycie minimum pięć pytań do tekstu. Uwaga: każde z pytań musi rozpoczynać się od słowa „dlaczego”. Następnie zadają swoje pytania dowolnie wybranej osobie z klasy i odpowiadają na nie. Nauczyciel może wybrać jedno z pytań do zadania domowego.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Ilustracja interaktywna”. Uczniowie po zapoznaniu się z nim dzielą się na grupy i przygotowują odpowiedzi na pytania: *Przeanalizuj poniższy schemat. Czy wyczerpuje on możliwe sposoby rozumienia cnót? Rozważ różnicę pomiędzy rozumieniem ich ze względu na źródło pochodzenia, zakres obowiązywania i ocenę ludzkich zachowań.* Po upływie ustalonego wcześniej czasu przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycje odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich lub je uzupełniają. Nauczyciel czuwa nad prawidłowym przebiegiem zadania, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
3. Nauczyciel dzieli klasę na pięć stronnictw: sofistów, zwolenników nauki Sokratesa, zwolenników nauki Epikura, zwolenników nauki Arystotelesa oraz współczesnych ludzi. Zadaje pytanie do dyskusji: czym jest cnota i czy trzeba wieść moralne (cnotliwe) życie? Członkowie stronnictw wiodą dyskusję według wartości uznawanych przez ich „patronów” za cnoty. Po zakończonej dyskusji chętny uczeń dokonuje jej podsumowania.
4. Uczniowie rozwiązują indywidualnie ćwiczenia interaktywne w e-materiale: od 3 do 6. Następnie sprawdzają swoje odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?
2. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Ćwiczenia 7 i 8.

Materiały pomocnicze:

- Hadot P., *Filozofia jako ćwiczenie duchowe*, tłum. P. Domański, Warszawa 2003.
- Reale G., *Historia filozofii starożytnej*, t. 2-3, tłum. Edward Iwo Zieliński, Lublin 1999.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Ilustracja interaktywna” do podsumowania lekcji.